

АРХИТЕКТУРА У КОНТЕКСТУ: МОГУЋЕ ПАРАЛЕЛЕ, ИЗВОРИ И УЗОРИ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ

ВАЛЕНТИНА ВУКОВИЋ

САЖЕТАК:

О Народној библиотеци Србије, највећој научној библиотеци у Србији, до сада је недовољно писано с обзиром на значај који има као установа и грађевина, имајући у виду и локацију коју заузима, као и различите могућности и потребе приласка овој теми. Кроз преглед развоја важних светских библиотека, као и појединих других јавних здања, рад има циљ да пружи оквир за разумевање битних одредница развоја архитектуре библиотека: избор важне локације, симболичке и концептуалне елементе и значења архитектуре. Циљ је такође да се укаже на одређене паралеле и могуће изворе и узоре архитектуре Народне библиотеке Србије. Највећа пажња у раду посвећена је реализованом пројекту Иве Куртовића, али се помињу и савремене интервенције у оквиру здања, као и у околини, а које се тичу зграде Народне библиотеке.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Народна библиотека Србије, архитектура, контекст, локација, поруке*

ABSTRACT:

The National Library of Serbia, the largest scientific library in the country, has been insufficiently treated in the literature, given its importance as an institution and building, the location it occupies, and also the vast range of potentials and requirements for and from approaching this topic. Through an overview of the development of major world libraries, as well as certain other public buildings, this paper aims to provide a framework for understanding the important determinants of the development of library architecture: the choice of an important location, symbolic and conceptual elements, and the meanings of the architecture itself. The goal is also to point out certain parallels and identify possible sources and models for the architecture of the National Library of Serbia. The greatest part of the work is devoted to the implemented project of Ivo Kurtović, but contemporary interventions within the building, as well as throughout the surrounding environs that impact the National Library building are also discussed.

KEYWORDS: *National Library of Serbia, architecture, context, location, messages*

Народна библиотека Србије, највећа научна библиотека у Србији, поред свог научно-сакупљачког рада, као најважнија матична библиотека, уз Библиотеку Матице српске, одговорна је за евидентирање националног издавачког наслеђа и служи читавом библиотечком пољу као национална служба и развојна јединица.¹ Фонд Народне библиотеке у целини представља културно добро које се трајно чува.²

Прва наменска зграда Народне библиотеке саграђена је 1972. према пројектима Иве Куртовића (1910–1972),³ архитекте и професора Архитектонског факултета у Београду, по узору на традиционалну кућу која својим изгледом сублимира многе историјске тековине развоја архитектуре, као и савремене градитељске и друштвене тенденције. Привлачи пажњу, мање висином и габаритима, више осећајем присности, симболиком и лепотом која произилази из њених класичних пропорција и уметничког израза.

Због тешких и сложених околности у којима се развијало модерно српско друштво, пут од оснивања Народне библиотеке 1838. до изградње наменски пројектоване зграде, био је дуг и мукотрпан, а тражење одговарајуће локације и архитектонског оквира нарочито деликатно. Било је потребно између осталог, изабрати одговарајућу локацију, одредити обим књига и корисника, остварити функционалност унутрашњег простора, потцртати национални, регионални и државни идентитет и значај, али и урбанистички, архитектонски и симболички уобличиши шири простор библиотеке. Са свим или бар већином наведених изазова суочавали су се и пројектанти других светских библиотека и важних установа, због чега овај рад има за циљ да допринесе сагледавању архитектуре Народне библиотеке Србије у контексту развоја архитектуре других светских здања, пре свега библиотека, акцентујући значења локације, унутрашњег простора, структуре и другог.⁴

И поред промена у функционисању библиотека и уобличавању њиховог архитектонског оквира, неки принципи су вековима остали исти – градња у истакнутим деловима града, као и наглашава-

ње значаја установе уз преношење одређених друштвених и политичких порука. С појавом модерне архитектуре, као и развојем Покрета јавних библиотека⁵, од првих деценија 20. века, посебна пажња посвећивана је функционалности грађевина, с циљем да простор буде хумани оквир који ће обезбедити јасно груписање просторија и ефикасно стицање књиге до корисника, довољно светлости и заштиту књига. Од педесетих година више се експериментисало са формом, узимала се у обзир традиција, регионалне специфичности, друштвене аспирације и политичка значења. У ентеријерима зграда, као и на отвореним просторима или око библиотека неретко су смештане скулптуре које доприносе оплемењивању, топлини, али и филозофској дубини утиска који оставља простор зграде.

Однос библиотеке према природној, урбаној околини, али и културној политици града/ државе често је био проактиван.⁶ Друштво је овим важним грађевинама показивало друштвену, политичку поруку, правац у којем је желело да се креће: ка друштвеној демократији, културној доминацији, научној супериорности, обухватању етничког и верског плурализма итд. Архитекти које су се хватали у коштац с пројектовањем зграда библиотека углавном су били специјализовани за пројектовање библиотека и других установа културе, као што су то: Анри Лабруст [Henry Labruste], Алвар Алто [Alvar Aalto], Гордон Буншафт [Gordon Bunshaft], Вилијам Ленард Перера [William Leonard Periera], Иво Куртовић⁷.

Библиотеке – архитектонски и социолошки аспекти развоја

Пројектовање библиотека подразумевало је неколико императива који су увек били актуелни, а који се могу препознати и код других установа које су грађене у сврху чувања историјског блага човечанства – музеја, галерија. Њихова архитектура није пројектована само да штити културна добра већ да саме зграде буду уздигнуте у домен уметности. Попут храмова, и ове установе требало је да буду слободностојећи објекти на важном месту у

граду, увучени унутар парцеле и одвојени од околне урбане структуре како би њихова архитектура била истакнута и препознатљива.

Храм знања на врху градског пејзажа

Библиотеке су одувек сматране храмовима знања, што је пројектанте усмеравало ка тражењу иконичног визуелног ефекта, али и ка стварању сакралног дејства унутрашњег простора. Импазантне и упечатљиве библиотеке подизане су од античког времена, о чему сведочи Птоломејева библиотека у Александрији, која подсећа на античке храмове, док унутрашњост позива на контемплацију.⁸

Зграда Библиотеке Светог Марка у Венецији, једна од највећих светских колекција класичних рукописа, саграђена на Тргу Светог Марка, насупрот Дуждевој палати, према пројектима Јакопа Сансовина [Јасоро Sansovino], 1537–1588, пример је јавне (грађанима доступне) библиотеке, која је била део ширег урбанистичког плана за обнову града који је требало да постане нови Рим и нови европски културни центар. Фасада зграде, спајајући класику с венецијанском разиграошћу, допринела је трансформацији трга из средњовековног центра града у класични форум.⁹ Велелепна читаоница обухвата висину од три спрата, као и читаоница Библиотеке Тринити колеџа у Даблину,¹⁰ из 1859–1861, која бачвастом дрвеном таваницом и галеријским полицама са коринтским стубовима евоцира сакрално место.

Зграде библиотека су личиле на храмове и у 18. и 19. веку, када су средишњи простори били засведени куполама по узору на ренесансне и барокне грађевине. У то време библиотеке су постале препознатљив тип грађевине, а преломну тачку представља Библиотека Волфенбител [Wolfenbuttel], у Берлину, из 1720, вероватно прва наменски пројектована библиотека са куполом која је постала узор за друге грађевине овог типа с централним планирањем.¹¹ Од 18. века елементарни језик градње библиотеке постали су: купола која наткрива простор читаонице и коцка у којој су смеште-

не полице за књиге. План је имао велику површину за књиге складиштене у сутерену. Књиге су могле лакше да се испоручују, а температура и влажност лакше да се контролишу него на вишим спратовима. План усавршен у 18. веку био је коришћен све до 20. века.¹²

Другу велику иновацију у модерној еволуцији архитектуре библиотека и читаоница донео је француски архитекта Анри Лабруст. Користећи конструкције од ливеног гвожђа створио је решења отвореног плана и огромне сале (читаонице) с високим плафонима и већим прозорима.¹³

Између два светска рата, у јавним говорима Покрета јавних библиотека архитектонски квалитет зграда представљен је као симбол националног успеха и цивилизацијског нивоа, а архитектура је постала средство које је требало да привуче грађане да користе библиотеке. О томе у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца сведочи Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, прва и једина наменски пројектована и подигнута зграда библиотеке у Србији (до изградње Народне библиотеке на Врачарском платоу), изведена 1921–1926. према пројектима Николе Несторовића и Драгутина Ђорђевића, тада најзначајнијих српских архитеката и професора Техничког факултета.¹⁴ Изградњу је омогућила Фондација Ендруа Карнегија [Andrew Carnegies], која је финансирала библиотеке широм света.¹⁵ Репрезентативна зграда у стилу класицизма с елементима еклектицизма била је прва грађевина новог универзитетског центра, важна и као потврда нивоа просвећености тада владајућег естаблишмента. Асоцира на антички храм пре свега улазним портиком с коринтским стубовима који држе троугаони забат. Главне читаонице су обложене храстовим и ораховим дрветом.

Почетком 20. века, о библиотекама се почело говорити као о центру интелектуалног живота друштва и месту сусрета људи.¹⁶ Пројектанти националних или регионалних библиотека позиционирали су зграде у историјско језгро града, што показује Централна библиотека у Виборгу у Русији (данас Библиотека Алвара Алта), саграђена уз неоготичку катедралу 1927–1935. Народна библиотека Швајцар-

ске у Берну подигнута је у центру округа Кирхенфелд 1927–1931, у непосредној близини три музеја и гимназије.

Током педесетих година 20. века избор локације остао је један од главних проблема које је ваљало решити. Нове библиотеке су морале да буду допадљиве и удобне, али и лоциране на најатрактивнијим локацијама у центру заједнице. Идеал је био слободан објекат у парку на врхунцу градског пејзажа, али уз лак и доступан прилаз.¹⁷

Примена принципа модерне архитектуре

Прве деценије 20. века означиле су почетак нове ере, која је и за библиотеке донела радикалне промене. Архитектура се окретала од луксуза и орнаментике ка тражењу конструкције која је адекватна потребама својих корисника. Зависност плана и пресека је одбачена, уместо чега је уведен флуидни простор као оквир за функције које се неретко претачу једна у другу. Формални репертоар препознатљивих форми уступио је место новим распоредима.¹⁸

Библиотеке су постале, пре свега, контролисано окружење дизајнирано за добробит књига и читалаца.¹⁹ Различите функције библиотеке су се одвајале једна од друге: администрација, простори намењени општој употреби и читаонице које су углавном биле издвојене у сопственој, мирној зони. Зграде библиотека граде се у армиранобетонској конструкцији, с преднапрегнутим гредама које носе кров.

У библиотекама је читаоница била центар објекта, његова највећа просторија која је заузимала висину неколико спратова, што се изменило тек у првим деценијама 20. века, када се у библиотекама које позајмљују књиге акценат са читаонице померио ка простору за позајмице.²⁰ Кад је реч о националним и другим референтним библиотекама, читаонице су остале важне просторије којима су подређени остали простори, али је њихова висина прилагођена реалним потребама корисника.

Као пример и модел градње, посебно се истиче Библиотека Випури [*Vipurii*] у Выборгу Алва-

ра Алта (1927–1935), финског пројектанта који се кроз читаву каријеру бавио темом библиотеке. Неке од њих су – Библиотека у Выборгу [Vyborg], Културни центар у Волфсбургу [Wolfsburg] (Немачка, 1962), Библиотека Сеијнејоки [Seinäjoiki] (Финска, 1965), Градска библиотека у Рованијемии [Rovaniemi] (Финска, 1965), Опатија Маунт Енцел [Mount Angel] у Орегону (1970), Соба поезије Вудбери [Woodberry] на Универзитету у Харварду (2006). Алтов конкурсни пројекат за библиотеку у Выборгу био је у духу класицизма, али је коначни план из 1933. увео низ оригиналних функционалних решења, а стил с равним и чистим фасадним површинама, кубичним волуменима и отворима повезаним у траке, упућује на Валтера Гропијуса [Walter Gropius] и Ле Корбизјеа [Le Corbusier].

Основна концепција пројекта Алтове Библиотеке у Выборгу може се препознати у каснијим зградама библиотека које су грађене и у послератном периоду. Алтова библиотека чини комплекс зграда – два блока хоризонтално померена један од другог, а заједно образују опну за сложену унутрашњу просторну организацију. Програмско уређење Библиотеке показује административне и церемонијалне просторе у главном улазном блоку, док је највећи простор, у задњем блоку, намењен читању и полицама за књиге. Иако споља делује да су у питању три спрата, у згради их је више јер се простори претачу један у други. Ходници за кретање кроз библиотеку мењају висину како напредују ка унутра и већим спратовима, што кулминира на простору централног пулта за издавање књига као симболичном врху стазе који је највиши простор у Библиотеци. Резултат је континуирано путовање које вијуга кроз целину зграде флуидним током.²¹

Зграда Народне библиотеке Швајцарске у Берну групе аутора: Алфреда Ешгера [Oeschger], Емила Хостетлера [Hostettlera] и Јозефа Кауфмана [Josef Kaufmann], из 1927–1931, пример је примене строгих трипартитних подела између административне зоне, јавне зоне и зоне очувања књига. Архитекти су били инспирисани Централном библиотеком Цириха (завршена 1917), Ле Корбизјеовим пројектом за Палату Лиге народа у Женеви

(1927), студијама Веснина [Виктор Александрович Веснин] за Лењинову библиотеку и зградом Баухуса саграђеном према пројектима Валтера Гропијуса (1925–1932).²² Уздржана декорација унутрашњих површина обогаћена скулптурама биће уобичајен ентеријер библиотечких зграда у будућности.

До педесетих година 20. века, архитектура библиотека је учврстила многе принципе пројектовања, између осталих: отворени и препознатљив улаз који је заштићен надстрешницом и широка стаклена улазна врата тако да посетилац може да види различите јавне просторе библиотеке директно из предворја.²³ Док се део збирки смешта у поткровље, читаонице и сале за учење су на спрату.

Уз интердисциплинарност до јасног концепта

Од средине прошлог века, а посебно током шездесетих година, архитектура је постајала одраз широким културних и друштвених промена епохе. Поред конструктивних, функционалних и естетских карактеристика и порука, архитектура се све више посматрала и као средство политичког и социјалног изражавања. Пројектовање јавних грађевина подразумевало је омогућавање унутрашњом простору да тече, као и узимање у обзир географских, културолошких, историјских, психолошких и других фактора.²⁴ Иако је орнаментика потпуно изостављена, естетски квалитети се остварују кроз односе различитих форми, материјала, маса, боје и другог. Нови материјали – армирани бетон, челик и стакло се обилно користе у креирању храбрих иновативних пројеката.

Смернице за дизајн библиотека истакле су проширивост, прилагодљивост простора и идеал отвореног библиотечког пејзажа. Упутства за пројектовање подстицала су употребу модуларног димензионисања и тежила су јасним и једноставним структурама и великим и пространим унутрашњим просторима како би се промене простора могле флексибилно спровести. Планирање простора морало је тежити универзалности, јасноћи, отворености, лакоћи, па и преносивости.²⁵

Алвар Алто, који је своје грађевине посматрао као живе организме, већ од краја тридесетих година трудио се да им омогући што слободнију форму и скулптурални утисак. Његова библиотека у Сејнетсалу [Säynätsalo] (1949, Финска) чини целину са Градском кућом, а међусобна координација делова зграде доприноси уобличавању јавног простора, трга, пјачете.²⁶ Потпуно оријентисан на потребе људи, овај мултифункционалан простор сведочи о тежњи архитекте за демократским односима у друштву.²⁷

Смернице за ексцентрични, маниристички изглед Националне и универзитетске библиотеке Словеније, Јожи Плечнику је дао Кнежји двор, позната ранобарокна палата, страдала у пожару 1895, на месту где је подигнута Библиотека. Предња фасада комбинује опеку и камен од којих су неки археолошки остаци страдале палате (сполије), чиме Библиотека на јединствен начин комбинује топографске карактеристике и културну симболику.²⁸

Редукован архитектонски језик, без површних елемената и декорације који ствара јасну, једноставну, ефектну архитектуру показују и две библиотеке у Америци: Бајнеки [Beinecke] библиотека ретких књига и рукописа Гордона Буншафта из 1963. и Библиотека Гајзел [Geisel], из 1965–1970. која је део библиотечког система Универзитета у Сан Дијегу²⁹, Вилијама Ленарда Перера. Обе промишљеном применом материјала, пре свега челика, бетона и гранита уздижу функцију библиотеке, обликујући симболичну, узвишену форму: прва коцку, а друга руке које држе хрпу књига, чиме обе представљају тријумф инжењеринга. Футуристичка естетика зграде Библиотеке Гајзел, која подсећа на научну фантастику, служи као визуелна метафора за потрагу за знањем, са својом узлазном структуром која симболизује тежњу ка интелектуалним висинама.³⁰

Иако модерне зграде библиотека немају више читаонице високе неколико спратова засведене куполама, што је све заједно снажно упућивало на храмове, ипак је та симболика задржана током 20. века. И у модерним библиотекама било је потреб-

Сл. 1. Карађорђево парк (фотографија: В. Вуковић, 2010)

но обезбедити миран амбијент, намењен контемплацији, учењу, духовном и интелектуалном израстању. На храмове упућују ентеријери библиотека који нису били потпуно, нити једнако осветљени у свим деловима, већ се поигравањем са осветљењем сугерисало одређено симболичко значење. Пример је словеначка Национална и универзитетска библиотека у центру Љубљане, најзначајнијег словеначког архитекте Јоже Плечника из 1931–1935. На врху главног степеништа, попречно постављена главна читаоница обезбеђује својим прозорима светлост која осветљава и улазни хол, чиме Плечник реализује главну идеју пројекта да се од сумрака незнања корача према светлости знања и просветљења.³¹ Паниели од белог, прозирног мермера који пропуштају пригушену дневну светлост у Библиотеку Бајнеки у Сан Дијегу, архитекте Гордона Буншафта из 1963, стварају топао, етеричан амбијент.³²

Концепт јавне библиотеке током педесетих и шездесетих година 20. века је еволуирао до проактивне и јединствене зграде у урбаној средини.³³ Концептуална јасноћа, која је била један од циљева архитеката библиотека до седамдесетих година

20. века, постепено се нарушавала каснијих година. Амбивалентност коју је постмодернизам уносио у архитектуру да би се обезбедило просторно богатство, ишла је на уштрб кохерентности простора, али и значења.³⁴

Архитектура Народне библиотеке Србије: идејна, симболичка и концептуална значења

Важност Народне библиотеке као једне од најстаријих установа културе и најзначајнијих библиотека у Србији, њена двовековна трагања и страдања, одлука да се подигне у спомен Првог српског устанка, као и контекст југословенске заједнице која је обухватала мноштво различитих народа и народности – дали су смернице за избор локације градње Народне библиотеке, али и концепт грађевине. До одговарајуће локације, као и архитектонског језика, долазило се постепено, уз програмске анализе, при чему су се у обзир узимали капацитет грађевине, њена могућа проширивост, величина и симболика локације и архитектонског језика и друго.

Сл. 2. Врачарски њлаио (фотографија: П. Марјановић, 2020)

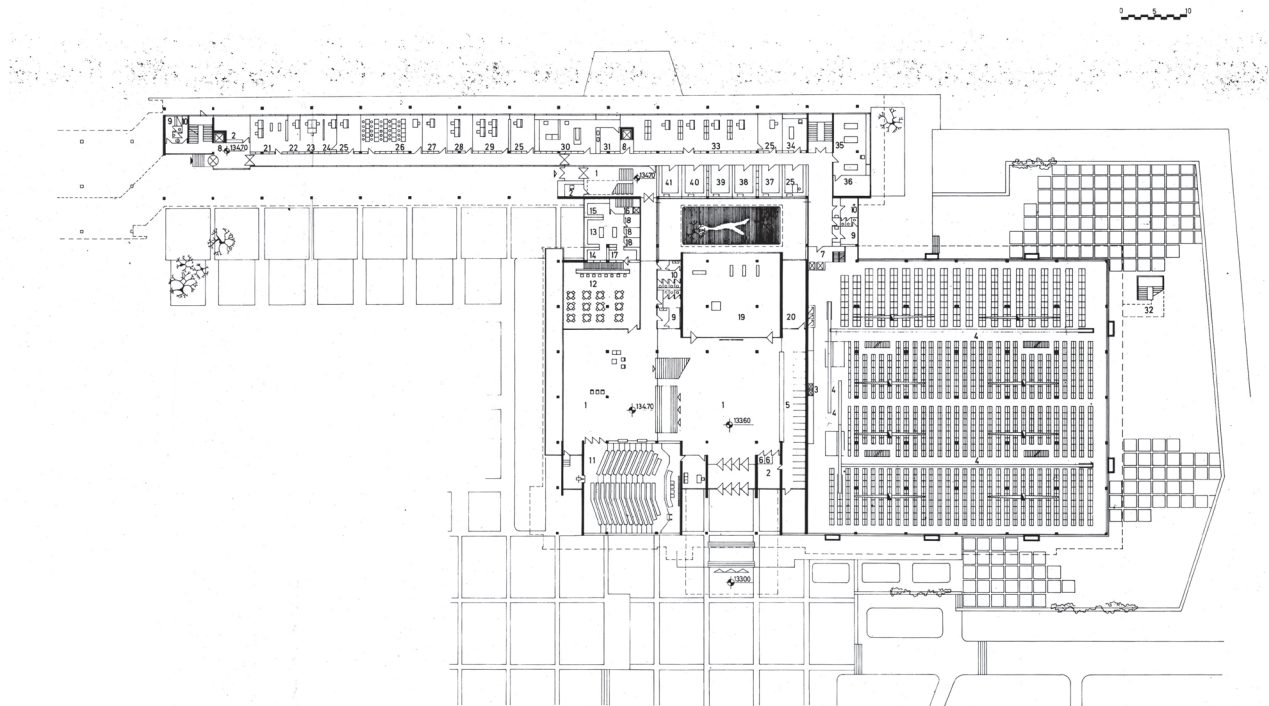
Врачарски плато

Локација за изградњу Народне библиотеке Србије више пута је била мењана. Прва која је предвиђена програмом за нову грађевину било је земљиште између улица Кнез Михаилове, Краља Петра, Узун Миркове и Париске. Програм је требало да одреди капацитет зграде, најпогоднију функционалну шему, повезивање просторија. У његовој разради учествовали су, између осталих, Душан Милачић, тадашњи управник Библиотеке, и архитекта Братислав Стојановић. Након три године, новим елаборатом који је поверен архитекти Мати Бајлону, професору Архитектонског факултета у Београду, предвиђен је укупан број читалачких места – око 450, и да магацин књига, који би се градио у две етапе, може да прими укупно три милиона књига. Програмске скице уз овај елаборат показале су да предвиђено земљиште у Кнез Михаиловој улици не би било довољно за смештај овакве зграде, због чега се прешло на тражење нове локације. После разматрања више предложених локација, одабран је терен на узвишеном и истакнутом месту, у источ-

ном углу раскрснице Булевару Франше Д’Епереа и Улице кнеза Милоша.³⁵

Општи јавни и анонимни конкурс, с правом учешћа свих стручњака, држављана ФНР Југославије, расписан је почетком августа 1957. године. Жири – који су чинили архитекти, професори, урбанисти, управници библиотека – размотрио је 43 пројекта из Београда, Загреба, Љубљане, Скопља и Новог Сада. Одлучено је да прва награда буде додељена архитектурама Иви Куртовићу и Слободану Михаиловићу из Београда, јер се сматрало да су нашли најбоља функционална решења и да су с добрим осећајем уклопили Народну библиотеку у амбијент постојећих зграда, с јасно наглашеном тенденцијом стварања спомен-простора Првог српског устанка.³⁶ Њихов конкурсни рад приказује разуђен спратни објекат који се састоји од главног дела и издуженог северног тракта. Идејни пројекат је предвиђао изнад главног дела намењеног читаоцима двадесетоспратну кулу као магацински простор.

Убрзо након додељивања награда, за изградњу Библиотеке нађена је нова локација – плато код Карађорђевог парка, који је највиша тачка и гео-

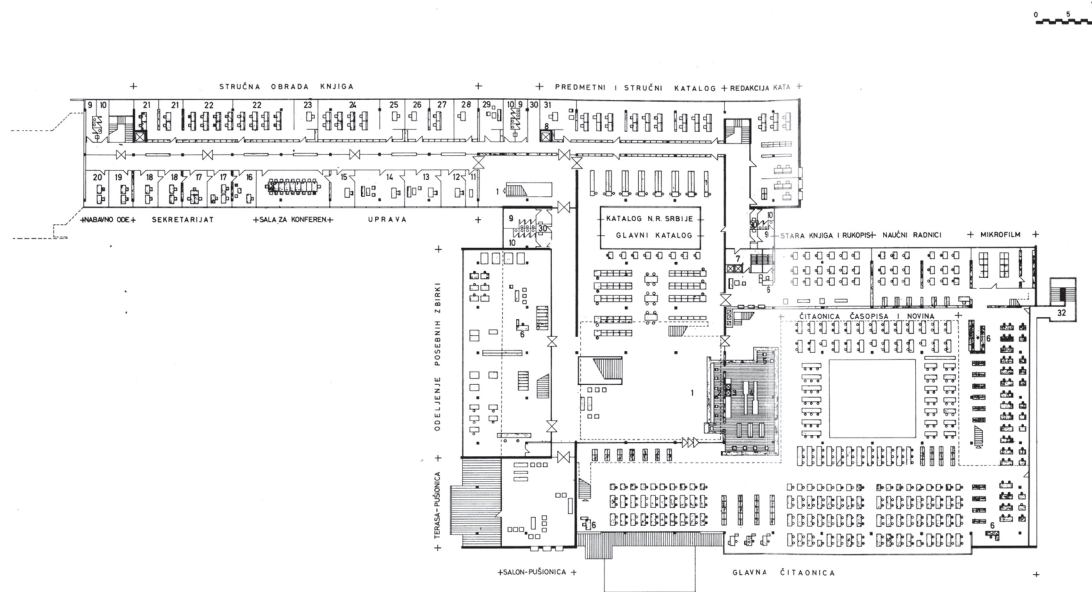
Сл. 3. Основа ириземља (извор: Вуловић 1981)

графско средиште града, у чијој се близини преплићу готово све значајније саобраћајнице. Куртовић је требало да задовољи захтеве нове локације, која је носила специфична амбијентална и просторна својства.³⁷ Врачарски плато у Београду, са својим симболичким, меморијалним, културно-историјским, архитектонско-урбанистичким и уметничким вредностима представља место меморије два преломна догађаја у српској историји: спаљивања моштију Светог Саве (за које се сматра да се десило на том месту) и Првог српског устанка, с обзиром на непосредну близину аутентичног места логора устаничке војске.³⁸ Сви објекти на платоу се везују за личност Светог Саве (Храм Светог Саве и мала црква) као и обележавање догађаја спаљивања његових моштију, или су подизани у спомен прослављања годишњица Првог српског устанка (Библиотека и Споменик Карађорђу). Особеност амбијента Врачарског платоа у време када је Куртовић пројектовао Библиотеку чиниле су зидине започетог храма и мала црква, док плато није био

урбанистички ближе дефинисан, тако да је пројектанту библиотеке препуштено да формира целину, што је он и учинио, можда и не слутећи да ће се четрдесет година касније зграда Библиотеке наћи у периметру куполе Храма Светог Саве.³⁹ Окружење Библиотеке допуњује и скулптура Карађорђа израђена према моделу Сретена Стојановића из 1954, а постављена је на узвишици с бочне стране Библиотеке, 1979. године.⁴⁰

Решење унутрашњег простора

Првопласирани конкурсни рад за Народну библиотеку Иве Куртовића и Слободана Михаиловића изведен је у неутралном дизајну интернационалног стила, а показује разуђен спратни објекат који се састоји од главног дела изнад којег је двадесетоспратна кула намењена смештају магацина и издуженог северног тракта. Куртовић је у свом идејном пројекту, на којем је од 1964. радио сам, битно изменио архитектуру зграде у односу на

Сл. 4. Основа сграда (извор: Вуловић 1981)

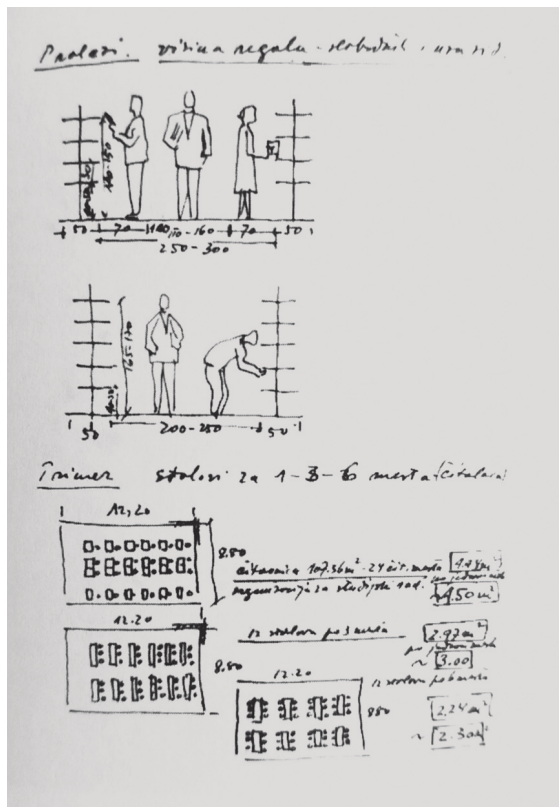
конкурсни пројекат. Од куле се одустало, а магацини књига, који је требало да се налазе у њој, пребачени су у сутерен и приземље.⁴¹ Након истраживања документације о организацији и начину рада значајних библиотека у Европи, као и обилазак библиотека у Риму, Паризу, Берлину и другим градовима током лета 1965. године,⁴² Иво Куртовић је умногоме променио пројекат. Поред измена у смештају и распореду одређених одељења, Куртовић је израдио скицу нове фасаде с кровом у нагибу, што је била прекретница у раду на пројекту.⁴³

Народна библиотека понавља основну трипартитну поделу између главне, јавне зоне (читаонице, хол, амфитеатар, атријум), зоне чувања књига и административне зоне. Распоређене су у два блока који су хоризонтално померени један од другог и чине једноставну опну која је оквир за сложена унутрашњу просторну организацију, као што се могло видети у Алтовој Библиотеци у Выборгу. У главном блоку, који је наткривен четвороводним кровом, налази се јавна зона с просторима намење-

ним корисницима, док је блок у облику издуженог тракта, намењен администрацији и техничкој обради библиотечког материјала.⁴⁴ Главни магацини су у сутерену објекта, испод читаоница.

Конструктивни систем Библиотеке чини армиранобетонски скелет у пројектној мрежи димензија 7,8 m x 6,6 m, чија је примена омогућила спровођење рационалног поступка на ширем плану, од линеарних до просторних компонената свих врста.⁴⁵

У Народној библиотеци Србије пажљиво је осмишљен простор који посетиоца води од улаза ка главној читаоници. Од улазног пулта, преко ходника и простора различитих висина: степеништа, галерије и подеста, потом и поред атријума, стиже се до главне читаонице – централног, најважнијег дела библиотеке, који се састоји од два спрата. Отворена централна читаоница је карактеристика националних библиотека, као и смештање истраживачких читаоница око ње. Символично, отворена читаоница је заједнички интелектуални простор једне нације.⁴⁶ Простор централне читаонице се отвара

Сл. 5. Одређивање димензија
(извор: Н. Курјовић Фолић, 1955–1966)

и тече преко галерија у мање, бочне читаонице. У високом приземљу су читаоница периодике, инфо-служба, служба пријема и издавања фондова, главни каталог, салон и тераса. На галерији су читаонице посебних фондова (Збирка отисака гравира и фотографија, Графичка збирка, Музеолошко одељење, Одељење географских карата и планова), потом научна и мултимедијална читаоница, простори за легате – завештања истакнутих личности из света науке и ликовног живота. Централни каталог у Народној библиотеци Србије назначен је денивелацијом хола и простора намењеног смештају каталога.⁴⁷

У сутерену подужног тракта, десно од улаза, налазе се пријемна одељења, одељења за рестаурацију и конзервацију, фото-лабораторија, књиговезница, штампарија, магацини и друге помоћне просторије. Простор високог приземља резервисан је за управу. На спрату су археографско одељење,

просторије намењене обради каталога, као и просторије намењене издавачкој делатности, матичној служби, курсевима и семинарима, техничкој служби.⁴⁸ Смештајни фондови библиотеке су пројектовани за око 3.000.000 свезака, а предвиђена је и могућност проширења.⁴⁹ У приземљу су мултифункционални простори, као што су амфитеатар, велики хол који служи и као изложбени простор и атријум са скулптуром у средишту. Природна светлост допире кроз кровне лантерне и бочне прозоре, док у читаоницама широки, спуштени панели обезбеђују одговарајућу дифузну светлост. Пажљиво су разматране димензије растојања између столова корисника, као и између корисника и полица са књигама, те висина полица.

Кућа за све наше људе

Како је сазревао као личност, архитекта и уметник, али и како су архитектонски задаци с којима се сусретао бивали све захтевнији и сложенији, Куртовић је инспирацију тражио у прошлости, у архетипском, изворном, народном градитељском и уметничком изразу. Његово надахнуће традицијом било је условљено личним потребама, светским тенденцијама оличеним у новом регионализму, популарном у светској архитектури од педесетих година 20. века, као и културном политиком Социјалистичке Југославије током шездесетих година.⁵⁰ Лични класичан укус и осећај за пропорције, однеговани у амбијенту Медитерана, били су у складу са савременим новим хуманизмом који је био актуелан у светској архитектури након Другог светског рата.⁵¹ Дебате о ренесансној архитектури које су биле распрострањене широм Европе и у Сједињеним Америчким Државама након Другог светског рата помагале су да се пронађу принципи и стабилна основа за редефинисање архитектонског језика европских институција у годинама реконструкције након ратних разарања.⁵²

Иако су традиционалне куће у различитим културама и на различитим континентима имале многе заједничке карактеристике, кров Народне библиотеке Србије у срцу Београда најснажни-

Сл. 6. Хол испред айријума
(фотографија: С. Вељовић, 2008)

Сл. 7. Хол испред амфијеатра
(фотографија С. Вељовић, 2008)

је призива традиционалну архитектуру балканског поднебља, са којом су могли да се поистовете сви народи тадашње државне заједнице. Евоцирање балканске куће и њених вредности тумачи се као представљање аутентичне архитектуре народа који су чинили југословенску заједницу.⁵³ Позивање на локално и изворно, требало је да потврди да су бројни народи који су чинили југословенску заједницу поникли из истог миљеа. Архитектонски стил зграде с карактеристичним кровом наглашава при томе споменички карактер Библиотеке.⁵⁴ Овај мотив је често коришћен у југословенској архитектури седамдесетих и осамдесетих година, нарочито оној споменичког карактера, као што то показују: Галерија „Јован Поповић“ Милорада Бербакова и Спасоја Крунића (1970), Музеј Батинске битке Милорада Бербакова (1981) и Спомен-комплекс / Музеј Сремског фронта Мирослава Крстоношића, Јована Солдатовића и Милана Сапунџића (1987).

Током педесетих и шездесетих година, један од највећих светских архитеката Ле Корбизје створио је своје монументалне пројекте у Индији. У Чандигару, новооснованом граду, насталом након разграничавања и стварања Пакистана, било је потребно осигурати дом избеглицама, али и граду дати лик и идентитет. Рођен из масакра и трагедија, али и наде, Чандигар је требало да постане симбол индијске вере у будућност. Предвиђено је да административни центар (капитол) чини пет грађевина од којих су саграђене три: зграде Парламента, Палате правде и Секретаријата – пројекти који представљају нов

начин размишљања о изграђеном окружењу, усклађени са индијским социокултурним и еколошким контекстима.

Ле Корбизје је за Већницу користио облик краљевске капе коју је трансформисао у контраоблик, у форму која је стремилa увис, отворена и слободна. То је био прави симбол нове, ослобођене, демократске Индије – облик у којем је било и трагова будућег споменика *Отворене руке*, Ле Корбизјеовог симбола међународног мира, превазилажења политике, касте, расе, религије. Материјали попут опеке и бетона искоришћени су на груб начин како би изазвали асоцијације на архаично и вернакуларно. Фасаде имају упадљиву текстуру с интервалима под контролом модулора, а нови елементи, као и дубоко урезани брисолеји, користе се заједно с масивним ступцима. С обзиром на то да је током пете и почетком шесте деценије 20. века Ле Корбизје био Куртовићев узор, могуће је да је Куртовић успео преко публикација да испрати и Корбизјеове пројекте у Индији. Могуће је такође да се традиционалан кров као обједињавајући фактор за људе различитог порекла и вероисповести паралелно користио на различитим меридијанима.

Слично као и код Корбизјеове зграде Већнице, мотив традиционалног крова није имао циљ да се направе очигледне референце на неки конкретни градитељски кредо или период, већ да се створи истинска плуралистичка слика која дотиче универзалне људске теме. Ново и старо су стопљени у слику која је одговарала новом индијском иден-

Сл. 8. Подесї високої йриземља с йоледом на амфийтеатр
(фойографїја: В. Вуковић, 2024)

Сл. 9. Главна читљаоница
(фойографїја: С. Вељовић, 2008)

титету. Експресивна архитектура инспирисана локалним наслеђем била је средство презентовања нове нације.⁵⁵

Сличности у приступу концепту могуће је препознати у пројекту зграде Националне и универзитетске библиотеке у Приштини Андрије Мутњаковића (1982). Оба аутора су тежила синтези регионалног и локално специфичног архитектонског мотива који се може схватити и као универзалан, препознатљив у различитим срединама, међу различитим народима. Тако је Мутњаковић у пројекту Библиотеке у Приштини комбиновао кубичан и сферни облик карактеристичан за византијску и исламску архитектуру.⁵⁶

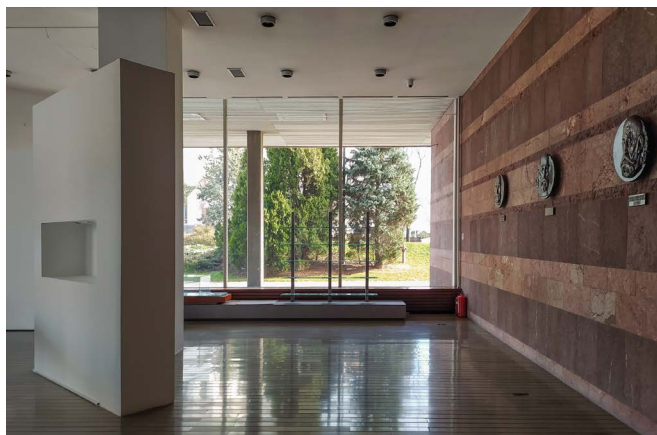
Позив на сећање, заједништво, сусрет и учење

Зграде Народне библиотеке Србије и Храма Светог Саве једна поред друге имају вишеструко симболичко значење: обе зграде су храмови, чувари националног бића, а враћају нас на основне вредности и у градитељском смислу. Велики кров позива на окупљање, он је место сусрета светова, простор симболично посвећен прецима, веровањима. Нуклеус насеља у прошлости чинили су кућа и храм. Кућа је дуго времена служила и као

простор за болнице и школе, док су тек постепено настајале наменске зграде које су добијале карактеристике јавних здања.

Куртовић је тежио елеганцији и лакоћи, јасноћи облика и класичним пропорцијама. У основним линијама и обрисима, једноставан, али дубоко изражајан дизајн Библиотеке који чине стаклене зидне површине и раван широки кров наслоњен на танке стубове – подсећа на минималистички дизајн иконичне зграде Нове галерије модерне уметности у Берлину (1968), која је уједно и кулминација животне потраге Миса ван дер Роа [Mies Van Der Rohe] за просторном чистотом и префињеношћу материјала.⁵⁷ Сличност форме ових двеју грађевина може се објаснити духом времена, када се лепота тражила у ефектном, прочишћеном дизајну и симболичком значењу.

Једноставна спољашњост поништава спратну подељеност ентеријера у којем се етажне приземља и спрата уливају једна у другу. Унутар везног дела испод главног степеништа оформљен је јавни простор амфитеатра, у чијем средишту је постављена експресивна симболична скулптура *Пламени цвети* (1972) Лидије Мишић. Зграда библиотеке на Косанчићевом венцу је изгорела у пламену 6. априла 1941, али се из пламена вере, наде, знања, коју симболизује скулптура цвета, обновила тридесет година касније, на Врачарском платоу.

Сл. 10. Улазни хол с погледом на парк и изложбеним панелима у простору (фотографија: В. Вуковић, 2024)

Симболичка значења Народне библиотеке Србије могу се препознати и у комуникацијама. Пут од улаза до главне читаонице је флуидан и води кроз различито осветљене пролазе и просторе, попут пута верника у храму. Овај пут корисника од улаза до главне читаонице аутори реконструкције ентеријера (2006–2011) Зоран Радојчић и Бранко Павић назвали су *Пут знања*, а назначили су га архитектонски, али и графичким дизајном. Током обнове замењено је стаклено степениште које је стварало утисак читаонице која лебди, чиме је донекле нарушена првобитна идеја архитектке. Замењен је и намештај: нове високе, масивне столице главне читаонице евоцирају изглед средњовековног владарског престола.

Изразиту хоризонталност зграде Библиотеке ублажавају витки стубови трема, вертикални бетонски испусти између прозора, *широснама* издешени прозорски отвори на вертикална поља. Сведен градитељски језик, без сувишних елемената и декорације, ствара јасан, једноставан ред и границе. Иако су ентеријер и екстеријер сведени тек на неколико боја, зграда делује топло. Сиву и белу боју у ентеријеру допуњују боја дрвета резервисана за намештај, заступљена у свим јавним просторима, и бордо нијансе мермера, који у хоризонталном слогу различитих нијанси упућују на полихромију црквава моравске школе⁵⁸, патину, трајност, векове постоја-

ња библиотечког блага. Споља, зелена боја патинираног бакра широког четворосливног крова у складу је с мермером у бордо нијансама, а заједно се уклапају у парковско окружење Врачарског платоа.

Визуелне границе интерних простора приземља Народне библиотеке померају се и отварају према екстеријеру. Унутрашњост библиотеке се прожима са околином дубоком стрехом крова, тремовима који опасују грађевину, стакленим површинама прозора, дрвеним оплатама зидова који се, захваљујући суседним стакленим зидовима, повезују са дрвећем у парку.

Закључак

Зграда Народне библиотеке Србије саграђена је према највишим савременим стандардима грађевне библиотека који се препознају у осмишљеном функционалном простору, избору материјала, јасном визуелном идентитету, активном односу према окружењу, опремљености савременим уређајима. Спаја у себи вековне тежње човечанства да своје најдрагоценије благо чува на посебним локацијама, у посебно пажљиво пројектованим зградама. У случају Народне библиотеке Србије то је потврђено избором простора вишеслојне меморије, које је уједно и највиша тачка центра града, као и грађевином која својим концептом може да изрази сву сложеност историјских прилика и трагедија, испреплетаних идентитета и идеологија српске модерне државе.

Хоризонтална грађевина широког крова, пажљивом, префињеном употребом материјала, нема ауторитативан став према околини, већ напротив, спајањем транспарентности и чврстоће присно је повезана са својим корисницима.⁵⁹ На истакнутом месту, Народна библиотека својом формом, околином, парковским уређењем употпуњује меморијални простор и позива људе на окупљање, срастање и учење.

Др Валентина И. Вуковић,
историчар уметности
Архив Војводине
valentinabrdarvuk@gmail.com

НАПОМЕНЕ:

- 1] У складу са Законом о обавезном примерку публикација (*Службени гласник РС*, бр 52/2011) и Законом о изменама и допунама Закона о обавезном примерку публикација (*Службени гласник РС*, бр. 13/2016) сви издавачи са територије Републике Србије су дужни да Народној библиотеци Србије и Библиотеци Матице српске (уколико је средиште издавача на територији АП Војводине) доставе по шест примерака сваке публикације коју издају, било да је произведена у земљи или иностранству; <https://nb.rs/za-izdavace/> [16. 2. 2025].
- 2] Зграда Библиотеке, због својих посебних културно-историјских и архитектонских вредности, 1987. утврђена је за непокретно културно добро – споменик културе (Одлука, *Службени лист града Београда*, бр. 16/87). Више о основним делатностима Народне библиотеке Србије: Јовановић Трифуновић 2021.
- 3] Брдар 2009; 2011.
- 4] Рад узима у обзир различите типове библиотека: националне, јавне, универзитетске и специјализоване.
- 5] Hadley 1910.
- 6] Banović Đorđević и Војанић Obad Šćitaroci 2021: 300–311.
- 7] Вуковић 2021: 32–62.
- 8] Casson 2002. Библиотеку у Александрији, Иван Р. Марковић помиње као *мултифункционалан објекат* (Марковић 2020: 34–35), а Милена Јокановић као *истраживачки центар* (Јокановић 2023: 32); Брајан Едвардс сматра да она није библиотека у правом смислу те речи јер књиге тек повремено позајмљује. Прве познате библиотеке настају тек у доба ренесансе, као што су то библиотеке Малатестијана из 1452. у Чезени и Лоренцијана 1572. у Фиренци. По Едвардсу, о правим библиотекама се може говорити тек у 18. веку када се масовније граде: Edwards 2009: 3.
- 9] Howard 1975; Zorz, 1988; Banović Đorđević и Војанић Obad Šćitaroci 2021: 300–311.
- 10] Саграђена је према пројектима Томаса Бурга 1712–1732, готово век и по од настанка установе, <https://www.tcd.ie/library/old-library/long-room/> [3. 3. 2025].
- 11] Edwards 2009: 3.
- 12] *Исто*.
- 13] Читаонице Библиотеке Сент Женевјев [Bibliothèque Sainte-Geneviève], у срцу Латинске четврти (1843–1850), као и Националне библиотеке Француске [Bibliothèque nationale de France], у историјском срцу Париза (1860–1867), показују смелу модерност металним оквирима, лаганим зидовима и великим прозорима. Bergdoll, Belier and le Core 2013.
- 14] О Универзитетској библиотеци у Београду више: Михајлов 2010; Павловић 2017: 261–267.
- 15] Mackay 1997.
- 16] Hadley 1910; Vartola 2019.
- 17] Vartola 2019.
- 18] Edwards 2009: 3.
- 19] *Исто*.
- 20] Vartola 2019.
- 21] *Исто*.
- 22] Treicher 1991: 17–23.
- 23] Vartola 2019.
- 24] Милашиновић Марић 2017; Stojiljković и Ignjatović 2019.
- 25] Vartola 2019.
- 26] Pelkonen 2009; <https://www.alvaraalto.fi/en/architecture/saynat-salo-town-hall/> [2. 2. 2025].
- 27] Nerdinger 1999: 25.
- 28] Ручке главних врата завршавају се малим главама пегаза – симболом лепоте, храбрости, слободе. На бочном улазу је фигура *Мојсија*, Лојзета Долинара. Gooding 1997; Prelovšek 2008: 63–69; <https://virginia-duran.com/2022/11/17/ljubljanas-plecnik-a-sketch/> [3. 3. 2025].
- 29] <https://archeyes.com/beinecke-rare-book-and-manuscript-library-by-som-at-yale/>; <https://www.archdaily.com/65987/ad-classics-beinecke-rare-book-and-manuscript-library-skidmore-owings-merrill> [12. 2. 2025].
- 30] AD Classics: Geisel Library / William L. Pereira & Associates, <https://www.archdaily.com/566563/ad-classics-geisel-library-william-l-pereira-and-associates>; Geisel Library by William Pereira & Associates, <https://archeyes.com/geisel-library-william-pereira-associates/> [12. 2. 2025].
- 31] Gooding 1997; Prelovšek 2008; <https://virginia-duran.com/2022/11/17/ljubljanas-plecnik-a-sketch/> [3. 3. 2025].
- 32] Beinecke Rare Book and Manuscript Library by SOM at Yale | ArchEyes [3. 3. 2025].
- 33] Banović Đorđević и Војанић Obad Šćitaroci 2021: 300–311.
- 34] Edwards 2009: 117.
- 35] Локација коју је предложио Урбанистички завод, иза започетог Храма Светог Саве – између улица Катанићеве, Боре Станковића и Мачванске – није била довољно велика, а била је и заклоњена још недовршеним храмом. Поред тога, плац је једним делом (у Катанићевој улици) већ био изграђен. Предлаган је, потом, терен код Железничке станице, али још није било решено питање измештања станице и регулације тог дела града. Поред тога, близина река је била неповољна због влажности ваздуха. Потом су предложени терени дуж Булеvara Революције, код Ташмајданског парка, али би се у том случају Народна библиотека налазила у близини Универзитетске, што би представљало опасност у случају рата. Поред тога, постојала је и тежња да се очувају зелене површине у том делу града. Тако је напослетку изабрано земљиште у источном делу раскрснице Булеvara Франше Д’Епареа и Улице кнеза Милоша. (Бајлон 1953; 1958: 103–111) Према сведочењу Куртовићеве ћерке, Нађе Куртовић Фолић, у једном периоду се разматрала и опција смештаја Народне библиотеке у зграду Дома Народне скупштине, за коју би се саградила друга грађевина на Новом Београду. Међутим, од те опције се због поштовања унутрашњег распореда и недостатка просторног капацитета одустало.
- 36] *Решење Савета за културу*, бр. 1643, 3. јул 1957; М. Бајлон 1981: 25.

- 37] Милашиновић Марић 2004.
- 38] https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/svetosavski-plato-u-beogradu [12. 3. 2025].
- 39] Милашиновић Марић 2004; Milenković 2004: 64–65; Брдар 2011.
- 40] https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/spomenik-karadjordju-u-beogradu приступљено [12. 3. 2025]; Ристановић 2018: 141–146.
- 41] Стојков 1981: 29.
- 42] Брдар 2011: 156.
- 43] Стојков 1981: 30.
- 44] *Истио*.
- 45] Саичић 1981: 78; Брдар 2021: 55.
- 46] Edwards 2009: 117.
- 47] Саичић 1981: 78.
- 48] *Истио*.
- 49] Саичић 1981: 76. На конкурс за пројекат проширења депоа Народне библиотеке Србије, расписаном 2020. године, победио је рад аутора Бранислава Митровића и Ђорђа Алфиревића, међутим, тренутно се реализује само изградња подземних гаража, које предвиђа један део победничког пројекта. <https://www.gradnja.rs/konkurs-za-prosirenje-depoa-narodne-biblioteke-srbije/>; <https://www.gradnja.rs/prosirenje-depoa-narodne-biblioteke-srbije-u-beogradu/> [12. 2. 2025].
- 50] Ignjatović 2007; Милашиновић Марић 2017; Stojiljković и Ignjatović 2019; Кадијевић 2023.
- 51] Вуковић 2021: 34–35.
- 52] Djalali 2016; Rubini 2014.
- 53] Ignjatović 2007; Stojiljković и Ignjatović 2019.
- 54] Вуковић 2021: 55.
- 55] Kertis 1999: 375–390.
- 56] Mrduljaš и Mutnjaković 2021: 124–136.
- 57] За зграду модерног музеја, тј. Нову националну галерију у Берлину, њен творац Мис ван дер Роје, један од пионира модерне архитектуре, написао је: *Ја не стварам музеј. Ја градим храм за дух*. Зграда намењена музеју поручена је као део послератних напора Немачке да поново успостави Берлин као културно средиште, а саграђена је 1968. у новоуспостављеном центру града – Културфоруму. <https://archeyes.com/neue-national-gallery-by-mies-van-der-rohe-david-chipperfields-renovation/> [21. 3. 2025].
- 58] О моравској школи и српско-византијском стилу у архитектури видети: Ристић 1996; Катанић 1988; Кадијевић 2007.
- 59] Брдар 2011: 181–183.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бајлон, М.** (1953), *Студијски елабораци за секретаријат за пројекат и културу града Београда*, Београд.
- Бајлон, М.** (1958), Спомен-зграда Народне библиотеке у Београду, *Библиотекар 2 и 3* (Београд): 103–111.
- Бајлон, М.** (1981) *Програм и конкурс 23-28*, у: Народна библиотека СР Србије : монографија о изградњи, ур. А. Вуловић, Београд: Југословенски грађевински центар : Дирекција за изградњу и реконструкцију Београда: 23–28.
- Banović Đorđević, I. и Wojanić Obad Šćitaroci, B.** (2021), *Public Library as an appealing Urbanscape Element*, in: Architectural heritage and urban planning : proceedings, XI Scientific and professional conference, Belgrade: Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade: 300–311.
- Bergdoll B., Belier B., Le Core M.** (eds.) (2013), *Henry Labrousse, Structure Brought to Light*, New York: The Museum of Modern Art.
- Брдар, В.** (2009), Београдски опус архитектке Иве Куртовића, *Наслеђе X* (Београд): 179–199.
- Брдар В.** (2011), *Иво Куртовић*, Београд: Завод за заштиту споменика града Београда.
- Vartola, A.** (2019), *Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella*; [online] available through: <https://www.rakennettuhyvinynti.fi/en/kulttuurirakennukset/julkiset-kirjastot-ja-kirjastoarkkitehtuuri-1900-luvun-jalkipuolella> [23. 12. 2024].
- Вуковић, В.** (2021), *Иво Куртовић – пројектант установа културе*, у: Спомен-збирка Павла Бељанског и њен архитекта Иво Куртовић, ур. Ј. Крањчевић, В. Вуковић, Ј. Јакшић Субић, Нови Сад: Спомен-збирка Павла Бељанског: 32–62.
- Вуловић, А.** (ур.) (1981), *Народна библиотека СР Србије : монографија о изградњи*, Београд: Југословенски грађевински центар : Дирекција за изградњу и реконструкцију Београда.
- Gooding, M.** (1997), *National and University Library, Ljubljana, Architecture in detail*, Series, New York: Phaidon Press.
- Djalali, A.** (2016), *Which 'humanism'? On the Italian theory of architecture, 1951-1968*, in: This thing called theory, eds. T. Stoppani, G. Ponzio, G. Themistokleous, London: Routledge; [online] available through: https://www.academia.edu/30095202/Which_Humanism_On_the_Italian_Theory_of_Architecture_1951_1969 [16. 1. 2025].
- Edwards, B.** (2009), *Libraries and Learning Resources Centres*, Burlington: Architectural press.
- Zorzi, M.** (1988), *Biblioteca Marciana Venezia*, Firenze: Nardini.
- Ignjatović, A.** (2007), *Jugoslovenstvo u arhitekturi (1904–1941)*, Beograd: Građevinska knjiga.
- Ignjatović, A.** (2012), *Mit o Trojanskom konju: Beogradska škola arhitekture*, u: Istorija umetnosti u Srbiji XX vek : drugi tom : Realizmi i modernizmi oko hladnog rata, ur. M. Šuvaković i dr., Beograd: Orion Art: 421–426.

- Ignjatović, A., Stojiljković, D. M.** (2023), Practising Dialectical Materialism, The Balkan House and Architectural in Socialist Yugoslavia, *Journal of contemporary History* 59(1) (New York): 161–184; <https://doi.org/10.1177/00220094231209223>.
- Јовановић Трифуновић, В.** (2021), *Народна библиотека Србије, водич*, Београд: Народна библиотека Србије.
- Јокановић, М.** (2023), Библиотека као место: Повратак музејону, *Чињалишће* 43 (Београд): 31–39.
- Кадјевић, А.** (2007), *Један век изражења националног стила у српској архитектури (средина XIX–XX века)*, Београд: Грађевинска књига.
- Kadijević, A.** (2011), Hrvatski arhitekti u izgradnji Beograda u 20. stoljeću, *Prostor* Vol. 19 2(42) (Zagreb): 467–477; [internet] dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/112275> [2. 3. 2025].
- Кадјевић, А.** (2023), Између стварне и конструисане историје: кључне личности и школе, границе и главни токови новије српске архитектуре, *Наслеђе XXIV* (Београд): 21–142.
- Катанић, Н.** (1988), *Декоративна камена пластика Моравске школе*, Београд: Просвета : Републички завод за заштиту споменика културе.
- Kertis, Dž. R. V.** (1999), *Simbolizam Čandigara*, u: *Istorija moderne arhitekture : antologija tekstova*, knj. 2A, *Kristalizacija modernizma, Veliki majstori*, ur. R. M. Perović, Beograd: Arhitektonski fakultet – Univerziteta u Beogradu: 375–390.
- Марковић, Р. И.** (2020), Прилог проучавању новије историје архитектуре библиотеке (1900–2020), [интернет] доступно на: <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/10/06-Ivan-R.-Markovic.pdf> [1. 2. 2025].
- MacKay James, A.** (1997), *Little Boss : a Life of Andrew Carnegie*, Edingburgh: Mainstream.
- Милашиновић Марић, Д.** (2004), *Смисао широког појеза, архитектура Иво Куртовић*, документарна емисија из серије *Српска модерна архитектура*, личности и поетике, РТС 2.
- Милашиновић Марић, Д.** (2017), *Полећне педесете у српској архитектури*, Београд: Орион арт.
- Milenković, A.** (2004), Urbane kontroverze Beograda, *DaNS* 45 (Novi Sad), mart: 64–65.
- Михајлов, С.** (2010), Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд: Завод за заштиту споменика града Београда.
- Nerdinger, W.** (ed.) (1999), *Alvar Aalto : Towards a Human Modernism*, Prestel: 25.
- Mrduljaš, M., Mutnjaković, A.** (2021), Biblioteka u Prištini / The Library in Priština, *Oris* 99 (Zagreb): 124–136; [internet] dostupno na: https://www.oris.hr/files/pdf/zastita/217/Oris%2099_Mutnjakovic_Library%20Pristina.pdf [2. 3. 2025].
- Павловић, М.** (2017), *Никола Несторовић*, Београд: Orion art.
- Pelkonen, E.** (2009), *Alvar Aalto : Architecture, Modernity, and Geopolitics*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Prelovšek, D.** (2008), *The architect Jože Plečnik : guide to monuments*, Ljubljana: Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia: 63–69; [online] available through: https://www.zvkds.si/wp-content/uploads/2024/04/17_2008_the_architect_joze_plecnik_ang.pdf [3. 3. 2025].
- Ристановић, А.** (2018), Сагледивост неких јавних споменика са подручја града Београда, *Наслеђе XIX* (Београд): 141–146.
- Ристић, В.** (1996), *Моравска архитектура*, Крушевац: Народни музеј.
- Rubini, R.** (2014), *(Re-)Experiencing the Renaissance*, in: *The Renaissance from an Italian Perspective : An Anthology of Essays, 1860-1968*, ed. R. Rubini, Ravenna: Longo Editore.
- Саичић, Н.** (1981), *Урбанистичке, архитектонске, ликовне и функционалне одлике објекта* 75–85, у: Народна библиотека СР Србије : монографија о изградњи, ур. А. Вуловић, Београд: Југословенски грађевински центар : Дирекција за изградњу и реконструкцију Београда: 75–85.
- Stojiljković, D., Ignjatović, A.** Towards an authentic path: Structuralism and architecture in socialist Yugoslavia, *The Journal of Architecture* 6, Vol. 24: 853–876.
- Стојков, Б.** (1981), Идејни, главни и детаљни пројекат, у: Народна библиотека СР Србије : монографија о изградњи, ур. А. Вуловић, Београд: Југословенски грађевински центар : Дирекција за изградњу и реконструкцију Београда: 29–52.
- Treicher, W.** (1991), La Bibliothèque nationale suisse - une architecture moderne au service de la Bibliothèque, *Rapport annuel, Bibliothèque nationale suisse* (78): 17–23.
- Hadley, C.** (ed.) (1910), *Why do we Need a Public Library? Material for a Library Campaign*, Chicago: American Library Association, [online] available through: <https://www.gutenberg.org/files/31760/31760-h/31760-h.htm> [2. 3. 12. 2024].
- Howard, D., Sansovino, J.** (1975), *Architecture and patronage in Renaissance Venice*, New Haven: Yale University Press.
- Casson, L.** (2002), *Libraries in the Ancient World*, New Haven and London: Yale University Press.

Summary: VALENTINA VUKOVIĆ

ARCHITECTURE IN CONTEXT: POTENTIAL PARALLELS, SOURCES AND MODELS FOR THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

The building of the National Library of Serbia was constructed in 1972 according to the design of Ivo Kurtović, architect and professor at the Faculty of Architecture in Belgrade, as his final work. After taking several locations in the city into consideration, it was decided that the library would be built on the Vračar Plateau near Karađorđev Park, the highest point and geographical center of the city, which also carries certain symbolic, memorial, cultural-historical, architectural-urban and artistic meanings into which the National Library was to fit. The library also had its own parameters, starting with the capacity of the deposit library, which contained a continuously growing stock of books, as well as an open-plan main reading room of symbolic significance, such as had always been built within libraries of special importance. The National Library was to include numerous other rooms intended for the needs of its users: additional reading rooms and public spaces for exhibitions, lectures, promotions and gatherings, rooms for housing the endowments of important figures, an administration area, and specialist departments. It also had to meet certain requirements for functionality: a clear grouping of rooms and efficient delivery of books to users, with the aim of making the space humane and strictly controlled in terms of temperature, humidity and light. Since 1957, when the design of the library was entrusted to architects Ivo Kurtović and Slobodan Mihailović (with Kurtović working alone on the library project from 1964 onward), an intensive search for a suitable location was undertaken, alongside theorizing on the structure of the building itself, which was of exceptional importance for the then-federal state, incorporating specificities of the socialist state system, as well as of the national composition and past that united, but also divided, members of different religious and national groups. The evocation of the 'Balkan House' and its values is interpreted as representing the authentic architecture of the peoples who made up the Yugoslav community. Allegoric reference to the local and the original was intended to confirm that the numerous peoples that made up the Yugoslav community originated from the same milieu. Work on the National Library project involved research, study of the documentation of other libraries, visits to major European libraries, and investigations into the dimensioning of libraries; distances between tables, users, furniture, etc. The wide roof, deep eaves, and porch around the entrance strongly evoke the traditional architecture of the Balkan region, with which all the peoples of the then-federal state could identify. The simple exterior ameliorates the interior's division in terms of stories, in which the ground floor and first floor flow into one another; already

List of Figures

- Fig. 1 Karađorđev Park
(photo: V. Vuković, 2010).
- Fig. 2 Vračar plateau
(photo: P. Marjanović, 2020).
- Fig. 3 Ground floor plan
(source: Vulović, 1981).
- Fig. 4 Floor plan
(source: Vulović, 1981).
- Fig. 5 Determining dimensions
(source: N. Kurtović Folić, 1955–66).
- Fig. 6 Hall in front of the atrium
(photo: S. Veljović, 2008).
- Fig. 7 Hall in front of the amphitheater
(photo: S. Veljović, 2008).
- Fig. 8 Raised ground floor landing overlooking the amphitheater
(photo: V. Vuković, 2024).
- Fig. 9 Main reading room
(photo: S. Veljović, 2008).
- Fig. 10 Entrance hall, looking toward the park and exhibition space
(photo: V. Vuković, 2024).

a common feature of library buildings by that time. In its basic lines and outlines, the library's simple but deeply expressive design, consisting of a broad roof supported by thin columns, and the simple lines of the columned space, harked to the form of a temple, which is what libraries have always been considered, erected in the historic cores of cities, often on peaks within the cityscape. The horizontal structure with a wide roof, through careful and refined use of materials, becomes intimately connected to its users.

Dr. Valentina I. Vuković,
Art Historian
Archives of Vojvodina
valentinabrdarvuk@gmail.com